

Quzbani

(Dastanın Diri versiyası)

Keçmişdə Araz çayı sahilində Diri dağı deyilən yerdə Fərəməz bəy adlı bir bəy olmuş. Bu bəyin çoxlu mal-dövləti olmuş, ancaq züriyyəti yoxmuş. Fərəməz bəy mal-dövlətinin əksəriyyət hissəsini paylayır yetim-yesirə ki, Allah ona bir oğul versin. Bu işdən sonra Allahın ona rəhmi gəlib, qurban günündə ona bir oğul verdi. Uşağ qurban günü olduğu üçün, adını qoydular Qurbani.

Qurbani yeddi yaşından on dörd yaşına kimi molla məktəbində oxuyub, on dörd yaşından sonra isə Fərəməz bəy Qurbanini yanına çağırıb dedi:

– Oğul, sən anadan olmamışdan qabaq əhd etmişdim ki, kaş mənə bir oğlum olaydı, onunla birlikdə Diri dağına çıxaydım. Həmin əndim yerinə yetib. Gəl bir Diri dağına ova gedək.

Oğul atasının sözünü sındırmayıb, ox, yay götürüb Diri dağına ova getmək istəyəndə onların yanına bir keçəl gəldi, dedi:

– Fərəməz bəy, mənə də özünüzlə aparın, nə vursanız mən götürüm.

Fərəməz bəy və Qurbani keçəlin sözünə baxıb, onu özləri ilə apar-dılar. Onlar ovda bir dağ keçisi vurdular və onu keçəlin kürəyinə şəlləyib, yendirdilər Mazannənə deyilən pırə. Axşam düşmüşdü, qaranlıq olduğundan Fərəməz bəy dedi:

– Ay uşaqlar, gətirin bu dağ keçisini bu pirdə kabab edək, yeyək və bu pirdə adama bir niyyət tutaq görək yuxuda kim nə görür.

Belə də etdilər.

Fərəməz bəy fikrində tutdu ki, “Ey ilahi, yuxudan durandan sonra ciblərimin hamısı pul ilə dolsun!” Qurbani fikrində tutdu ki, “Ey ilahi, yatım və yuxuda mənə bir buta ver! Uzaq yerdə olsun, çox zəhmətlərdən sonra mən mətlə muradıma çatım”. Keçəl fikrində tutdu ki, “Ey ilahi, yatım, tezdən durub görüm ki, başım tüklənib, bəlkə qonşumuzdakı Pərzad qızı mənə verələr”.

Qurbaninin öz arzusuna görə yuxuda Həzrət Əli ona badə verib dedi:

– Qurbani, al bu badəni, gör haranı görürsən?

Qurbani badəni əlinə aldı, baxdı və dedi:

Gəncə şəhərini görürəm. Orada bir güllü baxça var və güllü bağçanın içində qırx nəfər qız görürəm. O qızların içində bir nəfər qız var, o qədər gözəldir ki, on beş gecəlik ay kimi hər yerə işıq salır.

– Ay oğul, o qız Gəncəli Abdulla xanın bacısı qızı Pəri xanımdır. Onu sənə, sənə də ona buta verdim. Çox çəkməz ki, sən öz istəyinə çatarsan. Amma çox çətinliklərə düşəcəksən.

Qurbani badəni nuş etdi. Badənin zərbindən onun ağı başından çıxdı.

Sabah tezdən Fərəməz bəy yerdən duran kimi əl atdı cibinə, gördü ki, bir şahı pul var idi, o da düşüb itib. Keçəl isə baxdı gördü ki, başında üç tük var o da əlində gəlib. Fərəməz bəy dedi:

– Ay keçəl, görək Qurbani nə haldadır.

Bunlar Qurbaniyə yaxınlaşanda baxdılar gördülər ki, Qurbaninin huşu özündə deyil. Fərəməz bəy qışqırdı.

– Vay, bir oğlum var idi, o da dəli olub.

Fərəməz bəy səs-küy salıb, bütün ətraf camaatı ora tökdü. Gələn adamların içində iki qarı da vardı. Keçmişdə həkim olmadığından xəstə adamların dərini dünyagörmüş qoca adamlardan soruşurdular. Ona görə də Fərəməz bəy üzünü qarılara tutub dedi:

– Ay qoca nənələr, deyin görüm, mənim oğlumun dərini nədir?

Qarının biri dedi:

– Bu oğlan qudurub. Bu saat durub məni dalayacaq, mən də qudurub sizi dalayacağam. Balta gətirin, bunun başını əzək.

Bu qarının məsləhətinə heç kim razı olmadı. İkinci qarı isə dedi:

– Oğlanın dərini eşq dərini. Onun üzünə su səpin, qoyun ayılsın, özü dərini desin.

Bu zaman Qurbaninin məktəb yoldaşları Diri dağının sərin sularından gətirib, onun üzünə səpdilər. Bir azdan sonra Qurbani ayıldı və atasının üzünə baxdı. Atası ondan soruşdu:

– Bala, sənə nə olub ki, belə edirsən?

Qurbani dedi:

– Ata, dilimlə desəm, dilim kabab olar, saz gətirin, dərini sizə saz ilə deyim. Ona tez saz gətirib verdilər. Qurbani sazı alıb, belə başladı:

Yatmış idim xabi-qəflət içində,
Onda gördüm: oyan, oyan, dedilər.
Oyandım qəflətdən, açdım gözümü,
Min bir kəlmə mənə bəyan dedilər.

Qəflətdən ayıldım, açdım gözümü,
Xaki-övlüyə sürtdüm üzümü,

Dindirdilər, haqq danışdım sözümlü,
Al, iç abi-kövsərdən, qan, dedilər.

Qurbani der: çıxdım dağ səhrasına,
Könlüm qalxdı, düşdü eşq sevdasına,
Bir siqal verdim könlüm pasına,
Məğribdən məşriqə bəyan dedilər.

Qurbani bu sözləri dedikdən sonra yenə huşdan getdi. Üzünə su səpdilər, yenə də ayıldı. Atası dedi:

– Oğul, sən yuxuda kimi görmüsən?

Qurbani dedi:

Bu gün bir nurani kimsənə gördüm,
Görcəyim çağırdı: ya Murtuza Əli!
Sitqinən çağırısan tez yetir dada,
Dillərdə söylənir: ya Murtuza Əli!

Fərəməz bəy dedi:

– Ay bala, o hansı Əlidi?

Qurbani dedi:

On bir oğlu var idi, bir anası,
Nurula doludu onun əzası,
Məğribdən məşriqə gəlir sədası,
Dillərdə söylənir: ya Murtuza Əli!

Nurani dediyin nuri-mərfətədi,
Mədinə dediyin bizim tərəfdi,
Qurbani der: ağam əsli ərəbdədi,
Ağalar ağası, ya Murtuza Əli!

Fərəməz bəy soruşdu:

– Bala, sənə kimi buta veriblər?

Aldı Qurbani:

Könlüm qalxdı, Bərdə sarı yeridi,
Orda bir şəhər var adı Gəncə hey...
Gözəlləri, məhəublari, xublari,
Xub batıbdı mala, mülkə, gəncə hey...

Tülək tərhan balaların ayırdı,
Ayırıban həm çöllərdə doyurdu;
Fələk vurdu bizi eldən ayırdı,
Biz də düşdük bir digarə, küncə hey...

Fərəməz bəy dedi:

– Ay oğul, bizim bu yerlərdə hansı bəyin, xanın qızın deyirsən
sənə alım, təki sən uzağa getmə.

Aldı Qurbani:

Qurbani der: vüsəlnə varmadım,
Əl uzadıb qönçə gülün dərmədim.
İran gözdüm, Turan gözdüm, görmədim,
Gözəllikdə Pərim təki qönçə hey...

Qurbani saz ilə dediyi kimi, söz ilə də deyib, atasını başa saldı, onunla halallaşmış, öz sevgilisindən ötəri yola düşdü¹. Az getdi, çox getdi, Daşkəsən kəndinin yaxınlığında yolun kənarında bir ağacın dibində oturdu. Qurbanini ağacın dibində yuxu tutdu.

Qurbani yatdığı zaman bir aşiq gəlib bura çıxdı. Aşiq gördü ki, bir gözəl oğlan burada yatıbdır. Sazı isə əlindən sürüşüb düşüb yerə. Həmin aşiq aldı, görək nə dedi:

Xab içində yatan, ey cavan oğlan!
Söylə görüm, nə məkandan gəlirsən?
Ya hürüsən, ya pərisən, ya qılman,
Ya İsan, həft asmandan gəlirsən?

Nə olubdu eşq başından aşıldı?
Nə sevdadı eşq oduna düşübsən,
Yoxsa sən də Qasım kimi yanıbsan?
İndi keçib başü candan, gəlirsən.

Qurbani yuxudan ayılıb, aşığa cavab verdi:

Aşiq, sorma mənim eşqi-halımı,
Baş götürüb, Gəncə deyən gedirəm.
Zülmü qurtarmasın görüm zalımın,
Baş götürüb onca deyən gedirəm.

Aşiq Qasım dedi:

– Oğlan, bilirəm, sən də mən dərdlisən. Söylə görüm haralısan?

Aldı Qurbani:

Ülkardan da göydə o Mars qəlbidi,
İki dünya padışahı bir Əlidi.
İsmim Qurbanidi, kəndim Diridi,
Qaradağdan Qarabağa gedirəm².

Qurbani Qasımla əl tutuşub ayrıldı. Az getdi, çox getdi, Daşkəsən kəndindən keçəndən sonra yolun qırağında bir bostançıya rast gəldi. Qurbani bostançıdan çörək istədi, bostançı dedi:

– Otur bostanı gözlə, gedim evdən sənə çörək gətirim.

Qurbani bostanda qalmaqda olsun, bostançı Mahmud qızı Pəri ilə bostana gəldilər. Bu qızın adı Pəri olduğundan Qurbani bunun adına bənd oldu. Pəri Qurbanini nə cürə dilə çəkdisə, az qaldı ki, öz sevgilisini yadından çıxartsın. Bir neçə gündən sonra Qurbani yola düşmək istədikdə qız atasına dedi:

– Ata, oğlana deynən getməsin, qalsın, məni alsın və sənə mal-dövlətinə sahib olsun.

Mahmudun oğlu yoxmuş. Mahmud dedi:

– Qurbani, gəl sən getmə. Mənim qızım Pərinə al və mal-dövlətimə sahib ol.

Aldı Qurbani:

Başına döndüyüm, ey Pərizadə!
Can içində cana vermərəm səni.
Neynirəm bostanı, neynirəm bağı,
Yüz bağa, bostana vermərəm səni.

Dağlarda maralsan, düzlərdə ceyran,
Ala gözlərinə mən özüm heyran;
Ordubad, Naxçıvan, Şamaxı, Şirvan,
Güllü Gürcüstana vermərəm səni.

Qurbani der: can içindən can gəlir,
Gözlərimdən yaş yerinə qan gəlir.
Üzünü görməyə Süleyman gəlir,
Küllü Süleymana vermərəm səni.

Qurbani getmək istəyəndə qızı atasına dedi:

– Ata, oğlan deyəsən qalmayacaq, o yediyi yemiş-qarpızın haqqını bundan al.

Qurbani bunlarla razılaşıb yola düşdü, bir neçə gündən sonra Gəncə şəhərinin yaxınlığına çatdı. Altı nəfər gürcü qızına rast gəldi. Buraların ab-havasını öyrənmək üçün qızlara belə dedi:

Sallana-sallana üstümə vardı,
Sataşdı gözümə xalı gürcünün.
Apardı halımı, çəkdi huşumu,
Sataşdı gözümə xalı gürcünün.

Örtüb ağ yanağa qırmızı lalə,
Boy sünbülə bənzər, qaməti lalə,
Bu biçərə aşiq qurbanız ola,
Üzükdən keçərdi beli gürcünün³.

Qızlar Qurbanini çalıb oxuyan oğlan görüb, bir nəfər qarıya qonaq verdilər. Qurbani qarının evində yeyib-içəndən sonra qarının öz sarı sifətli qızı ilə davası düşdü. Qız dedi:

– Oğlan gərək mənimlə yata.

Qarı dedi:

– Yox, oğlan gərək mənimlə yatsın.

Aldı qarı öz qızını nə cürə pislədi:

Başına döndüyüm, ey cavan oğlan,
Gəl alma qızımı, sarıdır, sarı.
Səndən ötrü bəsləmişəm şirin can,
Gəl, alma qızımı, sarıdır, sarı.

Aldı qız:

Başına döndüyüm, gülüzlü oğlan,
Gəl alma anamı, qarıdır, qarı.
Səndən ötrü bəsləmişəm şirin can,
Gəl alma anamı, qarıdır, qarı.

Aldı qarı:

İşvə məndə, qəmzə məndə, naz məndə,
Aşiq öldürməyə gözəl söz məndə.
Öpmək məndə, qucmaq məndə, üz məndə,
Gəl alma qızımı, sarıdır, sarı.

Aldı qız:

Matəm yerdə söhbət olmaz, saz olmaz,
Bir gülünən bahar olmaz, yaz olmaz,

Günü keçmiş qarı gəlib qız olmaz,
Gəl alma anamı, qarıdır, qarı.

Qurbani bunları aldatdı ki:

– Mən gələndə həyətinizdə bir ağ daş görmüşəm. Onu mənə kim tez gətirsə onunla yatacağam.

Bu sözü eşidən kimi qarı ilə qızı bir-birinə toxuna-toxuna bayıra çıxdılar⁴. Qurbani isə qarını arxadan bağlayıb, özü tək o gecə orada qaldı, sabah açılan kimi qarını açıb onlardan soruşdu:

– Bu şəhərdə sazənd yoxdumu, mən orada sazımı düzəldəm?

Qurbani bildirdi ki, saz qayıranlar aşıqlara yaxın olur və bunun vasi-təsilə Pəri xanımın yerini bilmək olar. Bunlar sazəndin evini göstərdilər. Qurbani ora getdi, sazənddən soruşdu:

Usta, sizin yerdən gözəl qız sevdim,
Cəm gözəllər onun səbəbkardı.
Alma yanaqlıdı, laçın caynaqlı,
Şirin can şikarı, şirin sözlüdü.

Sazənd dedi:

– Bəlkə belə gözəl qız səni sevmədi?

Aldı Qurbani:

Canan bilsə gəldiyimi can eylər,
Canımı canına ərnağan eylər.
Qəzəbkardı qəmzələri, qan eylər,
Mələklər şahidi, sitəmkarıdı.

Qurbani belə deyəndə sazənd dedi:

– O gözəlin adı nədi?

Aldı Qurbani:

Alagözlü Pərim zülfü şeydadır,
Quranda oxunan əlif, beydadır.
Desələr: Qurbani, bu nə sevdadır?
Alagöz Pərimin yadigarıdı.

Sazənd dedi ki:

– Oğlan, bəlkə Abdulla xanın bacısı Pəri xanımı deyirsən?

Qurbani dedi:

– Bəli, onu deyirəm.

Sazbənd dedi:

– Sən onda gecikmişən. Qızı üç gündən sonra verirlər Qara Vəzirin oğluna.

Qurbani soruşdu:

– Pəri xanım bu saat harada olar?

Sazbənd dedi:

– Bir saat bundan qabaq qırx nəfər qızla hamama getdilər.

Bu xəbərdən sonra Qurbani getdi, hamamın elə bir yerində gizləndi ki, hamamdan çıxan adam Qurbanini görə bilməzdi, amma Qurbani hər kəs hamamdan çıxsə idi görə bilərdi. Qurbani burada bir az gizləndikdən sonra gördü ki, yuxuda gördüyü qız telin darıya-darıya hamamdan çıxır. Bu zaman Qurbani cusa gəlib, ona belə dedi:

Sallana-sallana çıxdı hamamdan,
Asta yeri gözəl sənə göz dəyər.
Seryağublar tənə-tənə sözləri,
Yayın bədnəzərdən sənə göz dəyər.

Bu sözü eşitdikdə Pəri xanım başını salıb aşağı tez-tez getməkdə oldu. Bunun zirək getməsinə Qurbani belə dedi:

Yavaş get, yavaş get, kimin yarısan?
Hansı bəxtəvərin xiridarısan?
Kölgədə bəslənmiş quzey qarısan,
Sabahın yelləri tez dəyər sənə.

Pəri xanım bu sözləri eşidib, karıxıq girdi kəcavəyə ki, baxsın görək bu sözləri atan kimdi? Bu zaman karıxdığından saçının bir hissəsi qaldı çöldə. Bunu görən Qurbani belə dedi:

Qurbani der: heç kəs yarın öyməsin,
Açılmasın çarın-çarpaz düyməsin;
Dəstələ telini yerə dəyməsin,
Yer elə tozlanar, toz dəyər sənə.

Qurbani adını eşitcək Pəri xanım tez başını kəcavədən çıxarıb ona Sarı baxdı və gördü ki, yuxuda gördüyü oğlan bu sözləri deyir. Pəri xanım düşündü ki, “görən bu Qurbani qorxmur, bu toy qabağı mənə söz atır?” Pəri xanım özlüyündə Qurbanidən kəsən kimi oldu.

Aldı Qurbani:

Durum dolanım başına,
Aşığından kəsən dilbər!

Ləblərini sal ağzıma,
Qoy bir alım busan, dilbər!

İtirmişəm maralımı,
Dərd çəkməyən saralımı!?
Gündüz kəsən qərarımı,
Gecə yuxum kəsən dilbər.

Qurbaninin fikrinə gəldi ki, bəlkə bu xan nəslindəndi ki, mənə
eşitmək istəmir.

Aldı Qurbani:

Qurbani özü də bəydi,
Naz-qəmzən canıma dəydi.
Nə dedim xətrinə dəydi,
Bu mən dilbər, o sən dilbər.

Qurbani Pəri xanımla görüşdü. Pəri xanım ona dedi:

– Qurbani, bu şəhərdə mənim adımı çəkmə! Səni öldürərlər. Lakin
üç gündən sonra gələrsən darvazanın ağzına, ora saman səpəcəyəm.

Pəri xanımla Qurbani ayrıldılar. Qurbani şəhərdə gəzərkən Pəri
xanımın qardaşı Abdulla xan və Qara Vəzir Qurbaniyə rast gəldilər.
Bunlar dedilər ki, bu aşiq təzə aşıqdı, bunu oxudaq, əgər yaxşı oxusa
uşaqların toyunu elə bu edər. Onlar Qurbanini çağırıdılar yanlarına və
ona dedilər ki:

– Aşiq bizim üçün bir az oxu.

Qurbani hamamda Pəri xanımla görüşməyini bunlara belə dedi:

Bu gün bir gözəlin seyrinə vardım,
Əlində şənəsi tel kənarında.
Həlqə-həlqə, qıvrım-qıvrım, çinbəçin,
On dörd hörük gördüm bel kənarında.

Qarıya gəlmişəm, sayılam, sayıl
Haq verən paylara olaram qayıllı;
Pərimin boynunda heykəl-hamayıl,
Ləl bazubənd düzüb qol kənarında.

Qurbani der: mənim sözüm düzgündü,
Yar əlindən yazıq canım üzgündü,
Baxdım yarın gözü mənə süzgündü,
Bir cüt öpüş aldım yol kənarında.

Bu sözləri eşidən Qara Vəzir xənçəlini çıxarıb, Qurbanini öldürmək istədi. Ancaq Abdulla xan işi başa düşüb qoymadı. Onlar Qurbanini də götürüb, Quru bağa gəldilər. Bu zaman Quru bağda qırx nəfər şagirdi olan Aşiq Heydər Qurbaniyə sual verdi:

– Bala, sən də şagird olmağa gəlmisən?

Qurbani dedi:

– Mən özüm şagird axtarıram, ona dərs deyəm.

Bunların sözü bir-birinə xoş gəlmədiyi üçün deyişməyə başladılar.

Aşiq Heydər dedi:

Səndən xəbər alım, ay bala aşiq,
O nədi ki, göydən haça gəlibdi?
Yüz iyirmi dörd min peyğəmbər haqdı dünyada,
Əfzəli içində neçə gəlibdi?

Aldı Qurbani:

Al cavabın deyim, ey böyük aşiq,
O qələmdi, göydən haça gəlibdi.
Yüz iyirmi dörd min peyğəmbər haqdı dünyada,
Əfzəli yeddidi, neçə gəlibdi.

Aldı Heydər:

O kim idi ərşdə qızdırdı tası?
O kimdi Turda qaldı əsası,
İsmayla gələn qoçun anası
Hansı ayda, gündə qoça gəlibdi?

Aldı Qurbani:

Həzrət Əli ərşdə qızdırdı tası,
Musa idi Turda qaldı əsası,
İsmayla gələn qoçun anası
Çərşənbə günündə qoça gəlibdi.

Aşiq Heydər sözünü olmadı. Sazın təhfil verdi Qurbaniyə⁵. Abdulla xan Qurbaninin yaxşı aşiq olduğunu görüb ona belə dedi:

– Üç gündən sonra mənim bacım Pəri xanımın toyudu, gələrsən ora, toy məclisində oxuyarsan və çoxlu da məmər* yığarsan.

* Nəmər, muzd

Hər ikisi razılışıb ayrıldılar. Qurbani gəldi Pəri xanım olan yerə və üç gün burada Pəri xanımla söhbət elədilər. Üçüncü gün Qurbani Pəri xanıma dedi:

– Sənin qardaşın Abdulla xan məni sənin toyunu eləməkçün toy məclisinə çağırıb, mən gedirəm ora.

Qurbani toy məclisinə getməkdə olsun, Pəri xanım öz qulluqçusu Şah-Xubana dedi:

– Get, qardaşım Abdulla xandan icazə al, mən də gedim o məclisdə olan yeni aşığa qulaq asım.

Şah-Xuban Abdulla xandan icazə aldıqdan sonra Pəri xanım getdi toy məclisinə.

Qurbani Pəri xanım toy məclisinə gircək ona belə dedi:

İftidədə qədəm basdı məclisə,
Ustadlar ustadı görüm handadı?
O qızın dərd-səri çoxdu canımda,
Göhərli sözlərim hələ kandadı.

Bu vaxt Qara Vəzir Qurbanini öldürmək istədisə də camaat qoymadı.
Aldı Qurbani:

Həzrət Əli mənə verdi bədəni,
Canıma saldılar qovğanı, qanı,
Qurbaninin fikri, zikri, xəyalı,
Deyə bilməm yenə Pəri xandadır.

Bu sözləri eşidən kimi Qara Vəzir lap acıqlandı və onu öldürmək istədi. Abdulla xan onu sakitləşdirib, Qurbanidən soruşdu:

– Qurbani, açıq de görək, bu şəhərə nədən ötrü gəlmisən?

Qurbani cavab verdi:

– Abdulla xan, and iç ki, nəyə gəldiyimi verəcəksən, deyim.

Abdulla xan and içdi ki:

– Nədən ötəri gəlmisən verəcəyəm aparasan.

Görək Qurbani nədən ötəri gəlib:

Başına döndüyüm, ey Abdulla xan!
Mətləb budu: Pərim üçün gəlmişəm.
Namiyəm, nadanam, həm də cavanam,
Mətləb budu: Pərim üçün gəlmişəm.

Abdulla xan dedi:

– Mənim bacımın bir gizli adı var, onu desən Pərinə aparacaqsan.

Aldı Qurbani:

Əyninə geyibdi püst ilə dəri,
Qurbani yolunda qoyub can, səri,
Gizlini Nigardı, aşkarı Pəri,
Mətləb budu, Pərim üçün gəlmişəm.

Bu sözlərə Abdulla xan razı olsa da, Qara Vəzir razı olmadı. Qara Vəzir dedi:

– Qurbanini mən özüm imtahana çəkəcəyəm.

Məclisdəki adamlar dağılıb evlərinə gedərkən Abdulla xan düşündü ki, Qurbanini kimə qonaq versə Qara Vəzir onu öldürəcək, ona görə də belə fikrə gəldi ki, onu Qara Vəzirin özünə qonaq versin. Qara Vəzir Qurbanini qonaq saxlamaq əvəzinə onu saldı zindana, qapısına da gözətçi qoydu. Pəri xanım Qurbaninin vəziyyətini öyrənmək üçün Şah-Xubanı ora göndərdi. Şah-Xuban gəlib gördü ki, Qurbanini salıblar zindana və qapısında da gözətçi qoyublar. Qurbani Şah-Xubannan Pəri xanıma belə bir namə yazdı, göndərdi:

Ay Şah-Xuban, mənim ərzi-halımı,
Gedər olsan, nazlı yara deyərsən.
Xəstə qaldım, yandım onun küyündə,
Üzü dönmüş beiqrarə deyərsən.

Axıb-axıb dəryalara dolmuşam,
Sarılıban gül rəngi tək solmuşam;
Qurbaniyəm, indi dustaq olmuşam,
Üzü dönmüş xoş Nigara deyərsən.

Məktubu Şah-Xuban gətirib Pəri xanıma verəndə o, məktubu tez açıb oxudu. Pəri xanım Qurbanini qurtarmaq üçün bir neçə havla hazırladı, bu havlaların yarısına behuşdarı qatdı və Şah-Xubana verib dedi:

– Apar bu behuşdarı olmayan havlaları ver Qurbaniyə, behuşdarı olanları da keşikçilərə. Keşikçilər yeyib behuş olan kimi Qurbanini oradan çıxart, gətir mənim yanıma.

Şah-Xuban elə də etdi.

Sabah tezdən Qara Vəzir baxıb gördü ki, Qurbani zindanda yoxdu. Qara Vəzir tez axtarmağa başladı, axır gəlib onu Pəri xanımın yanında tapdı. Qurbani Qara Vəzirə orada belə dedi:

Səni görüm, Qara Vəzir,
Haq işini bitirməsin.
Göydən min bir bəla gəlsə,
Birin səndən ötürməsin.

Beş barmağın bıçaq olsun!
Gözlərinə sancaq olsun!
Balaların qaçaq olsun!
Qapında itin hüzməsin!

Qara Vəzir dedi:

– Bunun özünə bax, Pəri xanımla bir yerdə oturmasına bax!..

Aldı Qurbani:

Qurbani də çıxdı taxta,
Qan qusasan laxta-laxta!
Əzirayıl gələn vaxtda,
Üstündə Quran olmasın.

Qara Vəzirin acığı tutub, şəhər əhalisini ora topladı və başladı Qurbanini imtahan etməyə. Qara Vəzir Qurbaniyə dedi:

– Sənin gözlərini bağlayacağam, Pəri xanımla da üç qızla sənin gözünün qabağından keçirdəcəyəm. Əyər onların içində Pəri xanımla tanışsan, bil ki, Pəri xanımla sənindir.

Qurbani razı oldu. Onun gözlərini bağladılar. Qara Vəzir öz qızını, axsaq Şah-Xubanı və Pəri xanımla eyni paltarda Qurbaninin yanına gətirdi. Birinci dəfə öz qızını Qurbaninin gözünün qabağından keçirdi.

Aldı Qurbani:

Əyninə geyib qırmızı,
O gündən yandırır bizi,
Bu gələn Vəzirin qızı,
Bundan sonra Pərim gəlsin!

Vəzirin qızından sonra axsaq Şah-Xuban gəlib Qurbaniyə yaxınlaşanda belə dedi:

Dağlar başı oldu duman,
Mümkürdən heç getməz güman;
Bu gələn axsaq Şah-Xuban,
Qoyun gəlsin, Pərim gəlsin!

Axırda Pəri xanım üzünü tutub Qurbaninin yanına gələndə Qurbani dedi:

Bir quş gəlir zarı, zarı,
Çıxın yollarından barı;
Bu gələn Qurbaninin yarı,
Qoyun gəlsin, Pərim gəlsin!

Belə bir işdən sonra camaat tələb elədi ki, Pəri xanımı versinlər Qurbaniyə. Qurbani Pəri xanımı da götürüb yola düşdü. Bir az vaxtdan sonra Məhəmməd xan gəlib çıxdı Gəncə şəhərinə. Qara Vəzir tez Məhəmməd xanın yanına qaçıb, Abdulla xandan şikayət etdi və dedi:

– Abdulla xan mənim oğlumun toyunu yarımçıq qoyub, nişanlısını verdi başqa yerdən gəlmiş bir oğlana.

Məhəmməd xan bir neçə atlı düzəldib Qara Vəzir də içlərində Pəri xanımı qaytarmağa getdilər. Onlar gəlib Qurbanigilə çatdılar. Pəri xanımı zorla geri qaytardılar. Qurbani buna dözməyib dedi:

Başına döndüyüm alagöz Pəri!
Əlim ətəyindən üzüm sən barı!
Görüm ki, olasan imama zavvar,
Əlim ətəyindən üzüm sən barı!

Dirili Qurbani sən də sal yada,
Əməyini vermə, amandır, bada!
Hər ikimiz gəl şərt qoyaq arada,
Əlim ətəyindən üzüm sən barı!

Bu sözlərə baxmadılar, Pəri xanımı qaytardılar geri. Qurbani Pəri xanım gözdən itdikdən sonra Allaha belə yalvardı:

Qadir Allah, səndən budur diləyim:
Aman, Allah, imdad eylə bu işə!
Səndən başqa yoxdur mənim köməyim,
Aman, Allah, imdad eylə bu işə!

Bismillah elədim, girdim meydana,
Ümidim bağladım Şahi-Mərdana;
Məcnun kimi məni qoyma divana,
Aman, Allah, imdad eylə bu işə!

Qurbani der: əslim Qaradağlıdı,
Yar üzündən ürək düyün-dağlıdı.
Zülm eyləyən vəzir namərd oğludu,
Aman, Allah, imdad eylə bu işə!

Rəvayətə görə, Qurbani burada yatır, bir vədə oyanır görür ki, Mazannənə pırındədi. Bu işə Qurbani çox təəccüb eyləyir, az qalır ki, bağı çatlasın. Bu zaman onu bir də yuxu aparır. Ona yuxuda deyirlər: “Qurbani, sən gəl Şıx oğlu Şah Abbasın yanına get, vəziyyətini ona söylə. O sənə köməklik edər”.

Qurbani yuxudan ayılan kimi Xudafərin körpüsündən adlayıb, gedir İranda Şıx oğlu Şah Abbasın yanına. Vəziyyəti ona belə deyir:

Mürşüdi kamilim, Şıx oğlu Şahım!
Bir ərzim var, qulluğuna, şah, mənim.
Oxu ərizəmi, bil sən dərdimi,
Dərdimdən olgunan bir agah mənim.

Şah Abbas deyir:

– Ay oğul, sən hələ cavansan, axı sənə nə dərdir ola bilər? De görüm, sən haralısan?

Aldı Qurbani:

Bir ah çəkdim, gəldi ahim dərindən,
Ağlım, huşum oynar keçər sərimdən;
Körpü düşdü, keçdim Xudafərindən,
Mürşüdüm sən, yetir dərmana məni.

Şah Abbas dedi:

– Ay bala, sənə kim zülm eyləyib onu mənə de!

Aldı Qurbani:

Qış gedibən, yaz ayları gələndə
Dağlar damanından qar istər könül.
Hüri, Pəri, mələkləri görəndə
Xəstəyəm, onlardan nar istər könül.

Yay olanda gün əritməz qarımı,
Mən sənə bağladım ümidvarımı;
Əlimdən aldılar Pəri yarımı,
Mürşüdüm sən, yetir yarımına məni!

Qurbani sonra ətraflı başına gələn vəziyyətlərin hamısını Şah Abbasa söylədi. Şah Abbas Məhəmməd xanın və Abdulla xanın üstünə bir məktub yazdı ki, Pəri xanımı tez bir zamanda gətirib Mazannənə pirində versinlər Qurbaniyə. Şah Abbas Qurbaniyə dedi:

– Get Mazannənə pirində öz yarını gözlə. Gətirib onu orada verəcəklər sənə.

Qurbani tez yığışıb gəldi Mazannənə pirinə. Bir müddətdən sonra baxıb gördü ki, Soltanlı kəndindən Diri dağına bir dəstə atlı gəlir, Pəri xanım da bunların içindədi. Qurbani bir qənşər yerə çıxıb, onları qarşılamaq istədi. Bu zaman Qurbanini ilan vurdu. Qurbani ağır xəstələndi və su içmək istədi. O belə fikirləşdi ki, əgər suya getsə gəlib onu tapmayacaqlar. Qurbani sazını Mazannənə pirində qoydu və sazdan başlayıb daş düzə-düzə suya getdi ki, daşın izi ilə gəlib onu tapsınlar.

Pəri xanımı atlılar gətirib Mazannənə pirində qoydular. Qurbaninin sazını orada gördülər, dedilər ki, indi bu saat onun özü də gələcək. Atlılar qayıdıb getdilər Gəncə şəhərinə. Pəri xanım tək Mazannənə pirində Qurbanini gözlədi, gözlədi, gəlmədi. Sonra baxıb gördü ki, sazdan başlayıb daş düzə-düzə gediblər. Pəri xanım bu iz ilə gəlib gördü ki, Qurbani suyun kənarında ölüb. Pəri xanım tez Qurbaninin başını aldı qucağına və başladı ağlamağa. Pəri ağlaya-ağlaya belə dedi:

Mən aşiqəm, sal yana,
Dara zülfün sal yana!
Necəsən bir ah çəkim,
Kür quruya, sal yana.

Mən aşiq, Gəncəm haray!..
Tiflisdən gəncəm haray!..
Qurbani öldü, getdi,
Mənə bir əncam, haray!..⁶

Pəri xanım ağladı, ağladı, axırda bağı çatlayıb öldü.

Xalq Mazannənə pirində iki qəbir qazıb, bu sevgililərin hərəsini birində dəfn elədi.